

дайджест №10

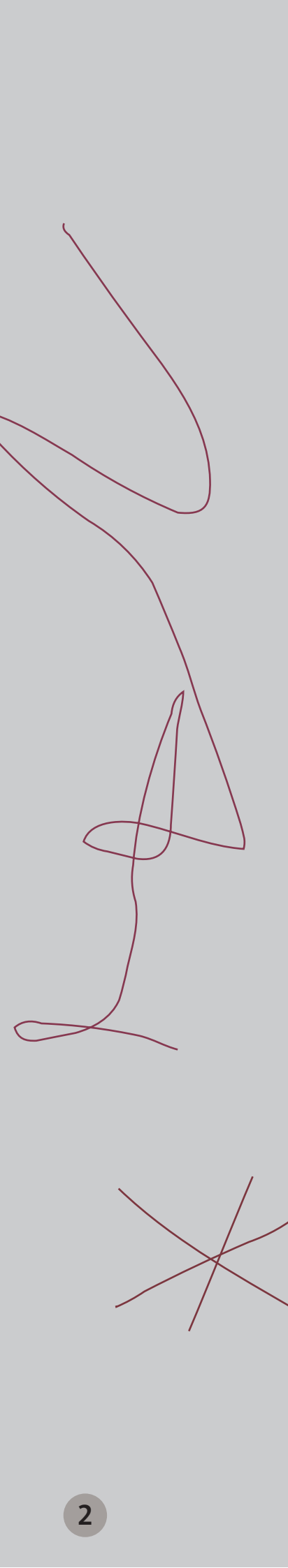
Матеріал підготовлено
«Східноукраїнським центром
громадських ініціатив»

Порушення міжнародного гуманітарного права в Україні:

дайджест подій за період
з 1 по 30 листопада 2022 року.

Залишки трансформатора після ракетного удару. Джерело фото: НЕК Укренерго

24 лютого 2022 року Росія за підтримки Білорусі розпочала новий етап війни проти України, здійснивши безпрецедентне в новітній історії повномасштабне вторгнення на територію нашої держави.

Обидві сторони міжнародного збройного конфлікту зобов'язані дотримуватися щонайменше Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I від 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року, Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі від 1907 року та Положення про закони та звичаї війни на суходолі, що є додатком до цієї Конвенції, дотримуватися міжнародних звичаїв (звичаєвого МГП) та пам'ятати про свої зобов'язання за міжнародним правом прав людини.

Команда **Східноукраїнського центру громадських ініціатив (СЦГІ)** продовжує свою роботу, розпочату ще 2014 року, зі збору та документування фактів порушення міжнародного гуманітарного права (МГП) під час збройного конфлікту, з метою подальшого подання відповідних матеріалів до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС), Офісу Генпрокурора (Україна), міжнародним комісіям із розслідування, мандат яких передбачатиме збирання, документування та підготовку для судових розглядів усіх порушень прав людини, воєнних та інших злочинів, а також іншим компетентним організаціям.

Сподіваємося, що результати нашої роботи та поточне інформування буде корисним також журналістам та широкому колу громадян, які цікавляться перебігом збройного конфлікту та фактами порушення МГП.

В пропонованому Дайджесті читач знайде інформацію про окремі найважливіші події збройного конфлікту, які відбулися в Україні протягом зазначеного періоду та зачепили права цивільного населення, а в окремих випадках – комбатантів (військовополонених). Ми намагатимемося пояснити, з яких причин певні діяння слід вважати порушенням МГП.

ТОП-3 подій листопада за версією СЦГГ¹:

11 листопада Збройні Сили України (ЗСУ) остаточно звільнили м. Херсон (Херсонська обл.) від окупаційних військ Російської Федерації (РФ)². Місто перебувало під окупацією з 2 березня, а на початку жовтня влада Росії навіть встигла оголосити, що її парламент одноголосно підтримав анексію міста та усієї Херсонської області³.

15 листопада збройні сили РФ завдали масованого ракетного удару по об'єктам критичної інфраструктури України. Загалом було випущено близько 96 ракет⁴.

23 листопада відбувся черговий масований ракетний удар по об'єктам критичної інфраструктури України, переважно по об'єктам енергогенерації, що спричинило системну аварію та масові знеструмлення споживачів в Україні та Молдові⁵.

¹ Ключові події листопада, які на погляд СЦГГ впливали або могли вплинути на перебіг збройного конфлікту та дотримання прав цивільного населення.

² <https://suspilne.media/315046-ukrainu-vitaut-zi-zvilnennam-hersona/>

³ <http://duma.gov.ru/news/55411/>

⁴ <https://t.me/kpszsus/2161>

⁵ <https://t.me/Ukrenergo/1725>

Умисні вбивства та катування цивільного населення.

В **Дайджесті № 8** СЦГІ писав про звільнення у вересні 2022 року ряду населених пунктів Харківської області, а в **Дайджесті № 9** про деокупацію в перших числах жовтня м. Лиман та деяких інших населених пунктів Донеччини, що супроводжувалися виявленням на всіх зазначених вище деокупованих територіях місць групового та одиночного поховання людей, смерть яких настала під час окупації. Частина цих людей стала жертвами катувань та умисних вбивств.

В листопаді ЗСУ звільнили населені пункти Херсонської області, розташовані на правому березі р. Дніпро, включно з м. Херсон, а також майже завершили повну деокупацію Миколаївської області. Ситуація з вбивствами та катуванням цивільного населення під час тимчасової окупації, тут мало чим відрізняється від деокупованої Харківщини або Донеччини.

Наприклад, **4 листопада** в деокупованому селищі Високопілля (Херсонська обл.) поліцейські виявили **три** тіла зі слідами насильницької смерті. За попередніми даними правоохоронців, під час окупації населеного пункту окупанти розстріляли трьох цивільних осіб і закопали їх поблизу приватних домоволодінь⁶.

Екзгумація тіл в селищі Високопілля на Херсонщині. Джерело фото: ОГП

10 листопада ЗСУ звільнили від окупаційних військ м. Снігурівку (Миколаївська обл.) і вже **13 листопада** стало відомо, що в захопленому районному відділі поліції та в приміщенні місцевого ресторану окупанти утримували та катували людей.

«Історій катування дуже багато, знущання, людей дуже багато вивозили в Херсон, у Каховку. Зараз виявляємо закатованих людей, маємо розуміння, де є братські могили. Історій багато і вони на один манер: знущення, цькування», – розповів начальник Снігурівської військової адміністрації Іван Кухта (цитуює «Суспільне», з посиланням на ефір Радіо НВ)⁷.

Збільшується загальна кількість цивільного населення, смерть якого настала під час тимчасової окупації.

*«З початку геокупаційних заходів поліцією у Донецькій, Харківській та Херсонських областях виявлено тіла **868** цивільних осіб, з них 24 діти»,* - повідомив Олексій Сергєєв, начальник департаменту Нацполіції (03.11.2022, Українська правда)⁸. Вже 17 листопада ця цифра збільшилася до **991** цивільної особи⁹.

Схожі цифри озвучив 19 листопада в ефірі одного з телемарафонів Генеральний прокурор Андрій Костін: *«На геокупованих територіях Харківщини, Херсонщини та Донеччини тільки за два останні місяці виявлено понад **700** тіл. І майже 90% з них є цивільні. Виявлено більше **20** місць, де утримувалися незаконно та катувалися українські громадяни»*¹⁰.

Більшість з цих людей ймовірно загинули або померли від таких факторів війни, як артилерійські обстріли, відсутність доступу до медичної допомоги тощо, але частина з них, як можна побачити з наведених нижче прикладів, стали жертвами умисних вбивств та позасудових страт.

За словами начальника Головного управління Нацполіції в Харківській області Володимира Тимошка, на деокупованих територіях Харківської області правоохоронці встановили **22** місця, де окупанти утримували та катували людей. Мова йде про катівні в населених пунктах Вовчанськ (2), Куп'янськ (4), Шевченкове (2), Ізюм (4), Козача Лопань (3), Липці, Великий Бурлук, Піски-Радьковські, Борова. Також щонайменше одне таке місце розташоване на території РФ в населеному пункті Шебекіне (Белгородська обл.). Кількість людей, які пройшли через усі ці незаконні місця несвободи встановлюється та наразі достовірно не відома, адже частина людей була вивезена й досі перебуває в ув'язненні на території РФ¹¹.

На початок листопада в Україні налічувалося понад **2000** неідентифікованих загиблих¹².

З щоденних повідомлень голови Донецької обласної військової адміністрації Павла Кириленка в Телеграм відомо, що впродовж листопада правоохоронці Донеччини в деокупованих населених пунктах виявили тіла **12** загиблих та **31** убитої під час окупації цивільної особи¹³.

⁷ <https://suspilne.media/315932-bezlad-kativni-ta-rozgrabovane-majno-nacalnik-miskoi-administracii-pro-te-so-pobaciv-u-zvilnenij-snigurivci/>

⁸ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/3/7374828/>

⁹ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/17/7376799/>

¹⁰ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/19/7377111/>

¹¹ <https://interfax.com.ua/news/general/867011.html>

¹² <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/10/7375828/>

¹³ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda

Окремі приклади:

10 листопада Національна поліція України повідомила про два випадки розстрілу російськими військовими цивільних на Херсонщині. В першому випадку до поліції надійшла заява жінки про те, що біля Дар'ївського мосту (на той момент - окупована територія Херсонської обл.) російські військовослужбовці розстріляли її 56-річного батька та заволоділи його легковим автомобілем. В іншому випадку до поліції звернулися жителі тимчасово окупованого с. Каїри (Каховський р-н, Херсонська обл.) з повідомленням про те, що на зупинці громадського транспорту російські військові розстріляли місцевого жителя¹⁴.

14 листопада Офіс Генерального прокурора повідомив про виявлення місця захоронення подружжя фермерів в деокупованому селищі Архангельське (Херсонська обл.). При поверхневому огляді було виявлено, що в обох трупів мають ушкодження черепа¹⁵.

Ексгумація тіл в селищі Архангельське на Херсонщині. Джерело фото: ОГП

¹⁴ <https://www.npu.gov.ua/news/na-khersonshchyni-okupanty-vedut-obstrily-vzdovzh-vsiiei-linii-frontu-politsiia-fiksue-vbyvstva-tsyvilnykh-ta-ruinuvannia>

¹⁵ https://t.me/pgo_gov_ua/7305

Імена загиблих не повідомляються, але ймовірно мова йде про вбивство **подружжя Павленків**. Чоловіка і жінку вбили ймовірно ввечері 23 серпня, а їх трупи були виявлені в погребі власного будинку 25 серпня. Про подію ще в серпні повідомив *Центр журналістських розслідувань*, з посиланням на інформацію від жителів селища. У чоловіка була прострелена голова. Подружжя займалося дрібним фермерством і до них додому щонайменше тричі вдиралися російські військові¹⁶.

Подружжя Павленків, Херсонська обл.
Джерело фото: Центр журналістських розслідувань

16 листопада Служба безпеки України повідомила про виявлення чергової катівні в деокупованому м. Херсоні. Місце розташування не називалося, але зазначалося, що тут у нелюдських умовах утримували місцевих патріотів, які відмовлялися співпрацювати з окупантами. Новина супроводжувалася декількома фото місця незаконного ув'язнення¹⁷.

Одне з місць незаконного ув'язнення людей в деокупованому Херсоні.
Джерело фото: СБУ

¹⁶ <https://investigator.org.ua/ua/news-2/246076/>

¹⁷ <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vyjavyla-shche-odnu-kativniu-rashystiv-u-zvilnenomu-khersoni>

18 листопада стало відомо, що вночі в тимчасово окупованому селищі Комиш-Зоря (Пологівський р-н, Запорізька обл.) російські військові розстріляли родину з двома дітьми. Видання *Українська правда* називає імена вбитих: Олександр та Наталія Дармобід, а також їх сини Владислав та Кирило. Родина проживала по вулиці Поштової. Інші обставини вбивства людей, зокрема, вік дітей, не відомі¹⁸.

18 листопада

Херсонська обласна прокуратура повідомила, що в квітні 2022 року під час окупації одного із сіл Херсонського району (село не називається), російські військові розстріляли в будинку **сімох** цивільних осіб, після чого підірвали будинок із тілами розстріляних людей. За попередніми даними, в будинку перебували працівники фірми, які охороняли поблизу села зрошувальні агрегати, а також неповнолітня дівчина¹⁹.

Правоохоронці проводять слідчі дії на місці вбивства семи цивільних осіб на Херсонщині. Джерело фото: Херсонська обласна прокуратура

24 листопада біля лісосмуги у селі Подоли (Куп'янський р-н, Харківська обл.) українські правоохоронці ексгумували тіла двох місцевих жителів чоловіків 28 та 39 років, яких у середині вересня ймовірно розстріляли російські військові. За свідченнями односельчан, автомобіль чоловіків забуксував біля російського блокпоста, після чого було чути автоматну чергу. На тілах вбитих чоловіків виявлено вогнепальні поранення в області тулуба та голови²⁰.

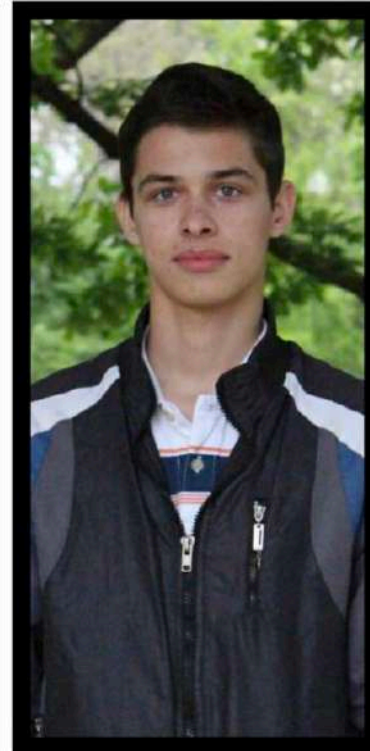
¹⁸ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/18/7376952/>

¹⁹ https://kherson.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=323177

²⁰ <https://www.facebook.com/pgo.gov.ua/posts/pfbid0XsSoWbNmKpEzx7n6Z9UoA3fbX6hUQrmG2CJo2FtQapr6T395PrsQoq56F2XtAgexl>

26 листопада

в окупованому м. Нова Каховка (Херсонська обл.) знайшли тіла **Анатолія Прокопчука**, диякона Церкви Християн Віри Євангельської, а також його сина **Олександра**. Зазначалося, що 22 листопада чоловіків затримали окупанти²¹. Інші подробиці затримання та вбивства не повідомлялися.

Анатолій та Олександр Прокопчуки. Джерело фото: Український південь

28 листопада

стало відомо про вбивство українського дитячого письменника **Володимира Вакуленка**. Його тіло, зі слідами кульових поранень, разом з тілами ще понад 400 осіб, вилучили з місця масового поховання в деокупованому м. Ізюм (Харківська обл.). Згодом ДНК-експертиза підтвердила особу письменника²². Окупанти затримали письменника вдома в селі Капитолівка у березні 2022 року, після чого він зник безвісти. Ще раніше росіяни безпричинно затримували чоловіка декілька разів, били, але відпускали²³.

Письменник Володимир Вакуленко.
Джерело фото: Iryna Novitska в Facebook

30 листопада

видання Українська правда опублікувало статтю журналістки Вікторії Рощиної про вбивство в м. Ізюм (Харківська обл.) працівника місцевого моргу 70-річного **Федора Здебського**. Вбивство сталося в травні, але подробиці цього злочину стали відомі тільки зараз завдяки розслідуванню журналістки, яка побувала в деокупованому місті та поспілкувалася зі свідками цієї події. Потерпілий мав інвалідність та пересувався на протезі. Він перебував в приміщенні моргу, коли туди прийшов «кадірівець» на ім'я Ахмед та попросив автівку чоловіка.

«Його просто застрелили через те, що запитав чеченця: Хто вас сюди кликав?», – розповів журналістці лікар Анатолій Коваленко.

Чоловіка жорстоко побили, а потім застрелили. Тіло вивезли на територію РФ.

Федор Здебський.
Джерело фото: Вікторія Рощина та Українська правда

²¹ <https://pivdenukraine.com.ua/2022/11/28/u-novij-kaxovci-rosijski-vijskovi-vikrali-i-vbili-cholovika-ta-jogo-sina/>

²² <https://suspilne.media/327144-pismennika-volodimira-vakulenko-vbili-pid-cas-okupacii-rozsliduvanna-i-rezultat-dnk/>

²³ <https://suspilne.media/295368-rosijska-turma-ci-mogila-no319-so-vidomo-pro-zniknenna-pismennika-vakulenko/>

Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й військові об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти військових об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

Цивільні особи мають право за будь-яких обставин на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Захоплення заручників забороняється (Четверта Женевська конвенція, статті 27, 34).

Убивство, тортури, жорстоке чи нелюдське поводження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поводження, тілесні покарання, каліцтво, зґвалтування й інші форми сексуального насильства, взяття заручників, примусове зникнення та свавільне позбавлення волі *заборонені* (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 75, Звичаєве МГП, норми 87, 89-93, 96, 98, 99).

Умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, нелегальне ув'язнення цивільної особи є серйозним порушенням Четвертої Женевської конвенції (стаття 147) та військовими злочинами у розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (1) (a) (i), (ii), (vii)).

Продовжує з'являтися інформація про випадки вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

3 листопада стало відомо, що слідчі Нацполіції повідомили двом російським військовослужбовцям про підозру у зґвалтуванні вагітної жінки під час тимчасової окупації збройними силами РФ території Київської області. В березні 2022 року, перебуваючи в одному із сіл Броварського району (село не називається), троє військовослужбовців «6-го танкового полку військової частини 93992 (Чебаркуль) 90 танкової дивізії центрального військового округу», в стані алкогольного сп'яніння, схопили та зґвалтували місцеву жительку. На оприлюдненому поліцією відео жінка (її ім'я не називається, а обличчя приховане) розповідає, що вона плакала та на колінах благала не ґвалтувати її, пояснюючи військовим, що перебуває на третьому місяці вагітності. За словами жінки, військовослужбовці вибили їй зуби, у двох по черзі зґвалтували (поліція уточнює, що третій військовослужбовець у цей час перебував на вході в будинок, щоб не допустити сторонніх осіб), а потім продовжили знущатися над нею, наносячи побої. При цьому жінці стало зле та вона була майже без свідомості. Наступного дня після зґвалтування у потерпілої стався викидень, в результаті якого вона втратила дитину. Поліція не називає імен підозрюваних (зі слів жінки, одного з ґвалтівників звати Руслан), зазначаючи лише, що вік двох військовослужбовців становив 21 рік та родом вони з російського міста Челябінськ. Підозру оголошено одному із ґвалтівників та військовому, який «стояв на варті». Особа другого ґвалтівника встановлюється²⁴.

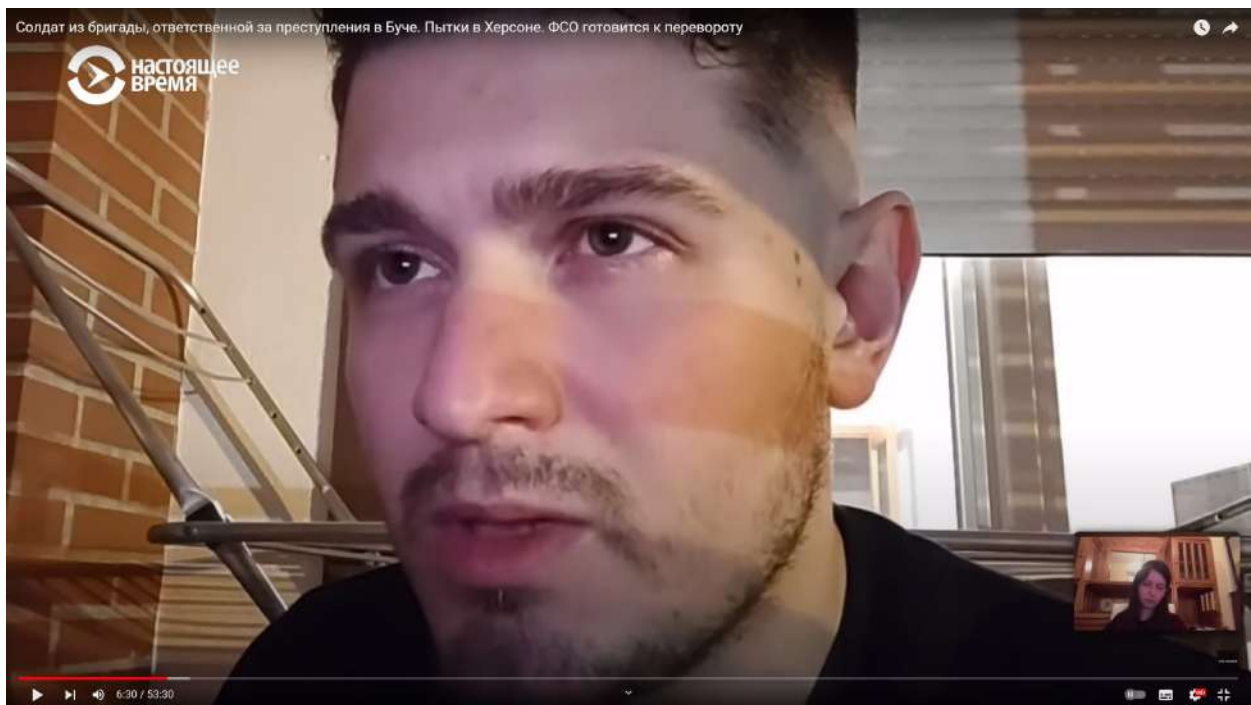
Російський військовослужбовець, якому оголосили підозру у зґвалтуванні вагітної жінки на Київщині.
Джерело фото: Нацполіція України

20 листопада видання *The Insider* оприлюднило інтерв'ю з колишнім російським військовослужбовцем 64-ї мотострілецької бригади **Микитою Чібриним**. В російській армії чоловік опинився влітку 2021 року через скрутне матеріальне становище, а перший місяць повномасштабної війни провів в селі Липівка (Київська обл.). В червні він зміг покинути Україну, зв'язався з правозахисниками з Gulagu.net та з їх допомогою залишив Росію, попросивши притулок в Іспанії. Чоловік висловив свою готовність свідчити в судах про злочини російської армії в Україні та розповів журналістам про випадки пограбування цивільного населення, сексуальне насильство та інші правопорушення²⁵.

²⁴ <https://www.npu.gov.ua/news/zgvaltuvaly-vahitnu-zhinku-katuvaty-ta-hrabuvaty-liudei-na-kyivshchyni-oholosheno-pidozru-dvom-rosiiskym-viiskovosluzhbovtciam>

²⁵ <https://theins.ru/news/257149>

«У них через все це їхав дах. Багато хто знаходив у будинках алкоголь і випивав. Був випадок у Андруївці [село в Київській області, – прим. СЦГІ], коли зґвалтували матір та доньку. Четверо хлопців зробили це. Один втік, решту товариші по службі та командування побили табуретками. Їх узагалі хотіли розстріляти. Їх не можна було звинуватити, бо не було доказів, тому їх звільнили», - цитують журналісти слова Чібріна²⁶.

Колишній російський військовослужбовець Микита Чібрін. Скріншот відео. Джерело: The Insider

«Звірства, з якими ми стикаємося, вражають. Коли наші правоохоронні органи проводили ексгумацію в Ізюмі, то знайшли неповнолітню дівчинку, яку спочатку зґвалтували, а потім жорстоко вбили. Знайшли хлопця, якому перед стратою відрізали статеві органи. Ми виявляємо такі страшні речі щоразу, коли звільняємо новий населений пункт», - сказав керівник Офісу Президента України Андрій Єрмак під час онлайн-виступу на конференції «Можливі сценарії щодо переслідування Росії за злочин агресії», що відбувався в Парижі за участю членів робочої групи з опрацювання питання створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України (28.11.2022)²⁷.

²⁶ <https://theins.ru/news/257149>

²⁷ <https://president.gov.ua/news/lishe-specialnij-mizhnarodnij-tribunal-shodo-zlochynu-agresi-79505>

Чому це порушення:

Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність (Четверта Женевська конвенція, стаття 27, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 76).

В резолюції 3318 (XXIX) від 14 грудня 1974 року Генасамблея ООН проголосила Декларацію про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів, в якій закликала держави-члени ООН докласти всіх зусиль, щоб уберегти жінок та дітей від руйнівних наслідків війни, домогтися заборони щодо них таких заходів, як катування, принизливе поводження та насильство.

Широкопоширена чи систематична практика зґвалтувань та будь-яких інших форм сексуального насильства порівнянної тяжкості є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (g)).

Зґвалтування та інші види сексуального насильства розглядаються в розумінні Римського статуту також як воєнні злочини (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxii)).

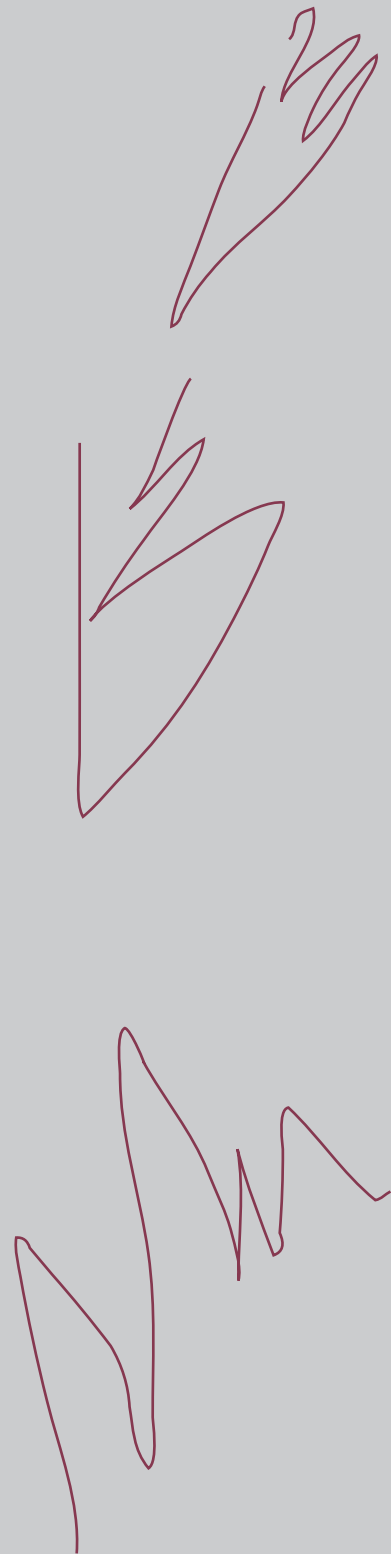
Крім того, Римський статут розглядає як воєнний злочин й посягання на людську гідність, зокрема образливе та принизливе поводження (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (xxi)).

Довідково:

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в різних його формах набуло свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦГП неодноразово повідомляв в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад, звіт СЦГП: **«Війна без правил: ГОН, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України»:**

[https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

Умисні напади на цивільне населення та цивільні об'єкти. Напади невибіркового характеру. Недотримання принципу пропорційності при нападі.

З самого початку повномасштабного вторгнення РФ, в порушення *принципу розрізнення*, комбатанти здійснюють умисні напади як на цивільних осіб, так і на цивільні об'єкти. Кількість *нападів невибіркового характеру* продовжує залишатися стабільно високою. В багатьох випадках є ознаки недотримання комбатантами принципу пропорційності при нападах. Нагадаємо, що суть останнього полягає у тому, що забороняються напади, від яких можна очікувати спричинення випадкової загибелі цивільного населення або поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або поєднання таких наслідків, які були б надмірними порівняно з очікуваною *конкретною та безпосередньою* військовою перевагою, що мали б одержати.

Протягом листопада 2022 року абсолютна вся територія України перебувала в зоні ризику ракетно-бомбових ударів з боку збройних сил РФ.

Повітряні тривоги лунали в усіх без виключення областях та містах. Наприклад, в м. Києві повітряна тривога оголошувалася 16 разів та тривала загалом 23 год. 28 хв. Найчастіше повітряні тривоги лунали в громадах, розташованих на лівому березі р. Дніпро (Лівобережна Україна). Так, у Дніпропетровській області було оголошено 96 тривог загальною тривалістю 82 год. 56 хв., у Полтавській області – 60 тривог загальною тривалістю 60 год. 19 хв., у Харківській області – 109 тривог загальною тривалістю 85 год. 50 хв., у Запорізькій області – 98 тривог загальною тривалістю 85 год. 42 хв. Ракетні удари фіксувалися майже в усіх областях України, окрім Закарпатської, Чернівецької, Житомирської та Чернігівської²⁸.

23 листопада країну шокував ракетний удар по пологовому відділенню Вільнянської лікарні в Запорізькій області (м. Вільнянськ). В результаті ракетного удару загинуло немовля²⁹. Під час вибуху дитину викинуло з ліжка. Хлопчику було два дні від народження³⁰.

Наслідки ракетного удару по пологовому відділенню Вільнянської лікарні, 23.11.22. Джерело фото: Олександр Старух / Запорізька ОДА (ОВА)

²⁸ <https://alerts.in.ua/>

²⁹ <https://t.me/starukhofficial/4257>

³⁰ <https://life.pravda.com.ua/society/2022/11/27/251520/>

Похорони дводенного немовля, яке загинуло 23.11.22 внаслідок ракетного удару по Вільнянській лікарні. Джерело фото: кореспондентка The Washington Post Хайді Лівайн в Instagram

З 24 лютого по 6 грудня в Україні загинули щонайменше **443** дітини, не менше **853** дітей отримали поранення та ще щонайменше **331** дитина зникла безвісти. Точна кількість постраждалих дітей наразі невідома через триваючі активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України³¹.

В прикордонних з Росією населених пунктах Сумської області артилерійських обстрілів з території держави-агресора не було тільки 11, 16 та 19 листопада. В усі інші дні окремі населені пункти прикордоння піддавалися обстрілам з різних типів озброєння.

Невибірковим артилерійським обстрілам та ракетно-бомбовим ударам продовжували піддаватися населені пункти, поблизу яких тривали активні бойові дії, а також ті населені пункти, що розташовані в тилу українських військ.

У **Донецькій області** протягом **листопада 2022 року** від факторів війни загинули щонайменше **59** цивільних осіб та ще не менше **162** осіб зазнали поранень. Ці дані враховують випадки загибелі/поранення, які мали місце лише на підконтрольній Уряду України території. Надійні дані з тимчасово окупованої території Донецької області відсутні.

³¹ <https://childrenofwar.gov.ua/>

Орієнтовна інформація про кількість загиблих та поранених цивільних осіб на території Донецької області (підконтрольна територія) з **1 по 30 листопада** (інформація наводиться згідно щоденним повідомленням голови Донецької ОДА/ОВА в Телеграм https://t.me/pavlokyrylenko_donoda):

Дата:	Загиблі:	Поранені:
1 листопада	4	10
2 листопада	4	5
3 листопада	8	14
4 листопада	3	8
5 листопада	1	3
6 листопада	1	5
7 листопада	3	7
8 листопада	3	11
9 листопада	3	12
10 листопада	2	5
11 листопада	2	4
12 листопада	2	1
13 листопада	–	4
14 листопада	1	1
15 листопада	1	7
16 листопада	–	4
17 листопада	1	4
18 листопада	1	3
19 листопада	–	2
20 листопада	–	3
21 листопада	4	4
22 листопада	1	8
23 листопада	2	3
24 листопада	–	3
25 листопада	–	4
26 листопада	5	4
27 листопада	2	4
28 листопада	–	1
29 листопада	5	15
30 листопада	–	3
ВСЬОГО (загинуло/ поранено):	59	162

Інформація про кількість загиблих та поранених цивільних осіб на території Донецької області (підконтрольна територія) з 1 по 30 листопада за населеними пунктами (інформація наводиться згідно щоденним повідомленням голови Донецької ОДА/ОВА в Телеграм https://t.me/pavlokyrylenko_donoda):

Населений пункт:	Загиблі:	Поранені:
<i>Міста</i>		
Бахмут	28	64
Красногорівка	2	6
Соледар	-	3
Авдіївка	4	7
Краматорськ	-	2
Торецьк	1	6
Курахове	3	5
Часів Яр	2	14
Вугледар	-	5
Покровськ	1	6
Мирноград	-	1
Лиман	1	10
Всього (загинуло/поранено) в містах:	42	129
<i>Селища/села</i>		
Велика Новосілка	-	1
Георгіївка	1	1
Максимільянівка	-	3
Новоселівка Перша	-	1
Павлівка	1	1
Костянтинівка (село)	1	2
Південне	-	2
Дружба	1	3
Північне	-	1
Миколаївка	-	1
Райгородок	-	4
Пречистівка	-	2
Іванівське	-	1
Торське	3	2
Очеретине	-	1
Дробишеве	2	-
Андріївка	-	1
Колодязі	1	-
Неліпівка	1	-
Нескучне	-	1
Сєверне	1	-
Переїзне		1
Петрівка	1	-
Рідкодуб	3	1
Всього (загинуло/поранено) в селах/селищах:	16	30
Неназваний населений пункт	-	3

Примітка: всі наведені дані є попередніми (орієнтовними), можуть містити неточності та потребують перевірки (уточнення).

Кількість загиблих та поранених серед цивільного населення Донецької області (підконтрольна територія) продовжує зменшуватися. Так, у жовтні кількість загиблих та поранених становила щонайменше 104 та 209 осіб відповідно, а в листопаді – це вже **59** загиблих та **162** поранених, що на **45 (27,6%)** та **47 (12,6%)** осіб відповідно менше за показники попереднього місяця.

Водночас, це зовсім не свідчить про те, що інтенсивність бойових дій та кількість ракетно-бомбових ударів у листопаді зменшилася, адже інтенсивність боїв на Донбасі була та залишається стабільно високою. Статистичне зменшення кількості загиблих та поранених серед цивільного населення скоріше пов'язане насамперед з поступовим зменшенням загального числа цивільного населення в регіоні, адже рятуючись від негативних наслідків війни люди масово виїжджають в інші регіони України. Наприклад, поліція повідомляла, що в м. Мар'їнка на початок листопада не залишилося жодного жителя, а в сусідньому м. Красногорівка, де немає ані світла, ані газу та води, залишилося приблизно 800 цивільних осіб³².

Як і минулого місяця, кількість встановлених випадків загибелі та поранення цивільних в містах більша, аніж в селах і селищах. Так, за оголошеними даними, в містах у листопаді загинуло та було поранено **42** та **129** осіб відповідно. Натомість в селах та селищах кількість постраждалих становила **16** загиблих та **30** поранених (троє поранених було в неназваному владою населеному пункті). Отже, в містах загинуло на **44,8%** більше людей ніж в селах та селищах. Щодо поранених, то в містах їх кількість була більша за села та селища на **62,2%**. Імовірно такі цифри пов'язані, з одного боку, з більшим скупченням людей на одиницю площі в містах (даний фактор тягне за собою більші втрати при артилерійських та ракетно-бомбових ударах), а з іншого боку – з кращою інформаційною доступністю міст. Невеликі населені пункти Донбасу через інтенсивні бойові дії перебувають здебільшого в повній або частковій ізоляції, інформація звідти доходить із запізненням або не доходить взагалі. З огляду на це, реальні цифри загиблого та пораненого цивільного населення можуть бути кардинально іншими.

Найбільше постраждалих в листопаді, як і в минулих місяцях, було серед жителів **м. Бахмут** – **28** загиблих та **64** поранених. Серед інших міст анти-лідерів за кількістю загиблого та пораненого цивільного населення можна виділити **м. Авдіївку** – **4** загиблих та **7** поранених, **м. Часів Яр** – **2** загиблих та **14** поранених, **м. Курахово** – **3** загиблих та **5** поранених.

Загалом, впродовж останніх **6 місяців 2022 року** (червень-листопад) на підконтрольній Уряду України території Донецької області загинуло щонайменше **629** цивільних осіб та ще не менше **1445** осіб отримали поранення (немає даних про те, скільки з поранених згодом померли в лікарнях або вдома від прямих чи побічних наслідків отриманих ушкоджень):

Червень: 86 загиблих та 213 поранених;

Липень: 135 загиблих та 308 поранених;

Серпень: 118 загиблих та 264 поранених;

Вересень: 127 загиблих та 289 поранених;

Жовтень: 104 загиблих та 209 поранених;

Листопад: 59 загиблих та 162 поранених.

Значних руйнувань на Донеччині зазнає й цивільна інфраструктура, включно з житловою та громадською забудовою. Наприклад, тільки в один день **13 листопада** стало відомо про руйнування лікарні, пологового будинку та профілакторію у **м. Toreцьк**³³, а 24 листопада – будівлі дитячого садочка³⁴. **26 листопада** російські військові завдали авіаудару по **м. Часів Яр**. Прямим влучанням боєприпасу було зруйновано під'їзд п'ятиповерхівки³⁵.

³² <https://www.npu.gov.ua/news/zavdiaky-roboti-ekipazhu-bilyi-ianhol-evakuiovano-100-vidsotkiv-tsyvilnoho-naselennia-marinky>

³³ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/5526

³⁴ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/5650

³⁵ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/5680

Залишки дитячого садочку в Торезьку після ракетного удару, 24.11.22.
Джерело фото: Павло Кириленко / Донецька ОДА (ОВА)

П'ятиповерхівка в м. Часів Яр після авіаудару, 26.11.22. Джерело фото: Павло Кириленко / Донецька ОДА (ОВА)

Довідково:

з 24 лютого на Донеччині було зруйновано та пошкоджено **682** навчальних заклади, зокрема, **283** дитсадки та **298** шкіл³⁶.

Інші окремі приклади:

м. Київ та Київська область

15 листопада збройні сили РФ завдали ракетного удару по м. **Києву**. Було пошкоджено щонайменше два житлових будинки. Одна людина загинула³⁷.

Рятувальники ліквідують наслідки ракетного удару по житловій забудові Києва, 15.11.22.
Джерело фото: ГУ ДСНС України у м. Києві

³⁶ https://t.me/pavlokyrylenko_donoda/5650

³⁷ https://t.me/vitaliy_klitschko/1619

23 листопада черговий ракетний удар по **Києву** забрав життя щонайменше **трьох** цивільних осіб. Не менше **10** осіб, з яких одна дитина, отримали поранення³⁸. У **м. Вишгород** (Київська обл.) від ракетного удару по щільній житловій забудові загинуло щонайменше **шестеро** цивільних осіб та ще не менше **30** отримали поранення. Зруйновано житлові будинки³⁹.

³⁸ <https://kyiv.dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini/riatuvalniki-likvidovuiut-naslidki-vorozix-obstriliv-u-kijevi>

³⁹ https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0j8XMritYB37DjybskGo8iJaKFSDRckwY4nxEVQ1DjfnbYbNB4mRaBJCK5LbEjYVdl&id=100039590617894

Наслідки ракетного удару по Києву, 23.11.22. Джерело фото: ГУ ДСНС України у м. Києві

Наслідки ракетного удару по Вишгороду, 23.11.22. Джерело фото: Андрій Небитов

Херсон та Херсонська область

7 листопада

в селі Золота Балка (Херсонська обл.) ракетним ударом було зруйновано будівлю школи та пошкоджено місцевий будинок культури. Про загиблих та поранених не повідомлялося⁴⁰. **9 листопада**, вже в іншому селі, Нововоскресенське, ракетним ударом було зруйновано приватний житловий будинок. Одна людина загинула та ще одна отримала поранення.

⁴⁰ <https://t.me/khersonskaODA/1556>

Будівля школи в с. Золота Балка після ракетного удару, 07.11.22. Джерело фото: Ярослав Янушевич / Херсонська ОДА (ОВА)

Залишки житлового будинку в с. Нововоскресенське після ракетного удару, 09.11.22. Джерело фото: Ярослав Янушевич / Херсонська ОДА (ОВА)

24 листопада

російські військові обстріляли з артилерії та реактивних систем залпового вогню м. Херсон. Влучили в багатоповерховий житловий будинок. В цей день в місті **семеро** людей загинуло та щонайменше **21** особа отримала поранення⁴¹. Внаслідок ранкового обстрілу міста **30 листопада** було пошкоджено кілька будинків та медичні заклади. У власній квартирі загинула 70-річна місцева жителька. Ще одна людина отримала поранення⁴².

Наслідки артилерійського обстрілу Херсона, 24.11.22.
Джерело фото: hueviyherson

Наслідки артилерійського обстрілу Херсона, 24.11.22.
Джерело фото: hueviyherson

⁴¹ https://t.me/khersonskaODA/2014?fbclid=IwAR1ILT_s_mstZZmkmbVzq4VzWsaqC-ghPgjoHmTw9iXoSQDHNJ_2cfaw5M

⁴² <https://t.me/khersonskaODA/2165>

Харківська область

20 листопада російські військові завдали ракетного удару по селищу **Шевченкове** Куп'янського району. Ракета влучила у 2-поверховий багатоквартирний будинок. Загинула 38-річна жінка, щонайменше **двоє** людей отримали поранення⁴³.

Залишки багатоквартирного житлового будинку в селищі Шевченкове після ракетного удару, 20.11.22.
Джерело фото: Олег Синегубов / Харківська ОДА (ОВА)

23 листопада стало відомо про артилерійський обстріл м. **Куп'янська**. Руйнувань зазнав дев'ятиповерховий житловий будинок та поліклініка. Загинуло **двоє** перехожих та ще щонайменше двоє людей отримали поранення⁴⁴.

Одна із зруйнованих будівель після артобстрілу Куп'янська, 23.11.22. Джерело фото: Олег Синегубов / Харківська ОДА (ОВА)

⁴³ <https://t.me/synegubov/4797>

⁴⁴ <https://t.me/synegubov/4834>

Миколаїв

1 листопада

ракетного удару зазнало м. Миколаїв (Миколаївська обл.). Частково зруйновано будівлю навчального закладу, повністю – двоповерховий житловий будинок. Кілька житлових будинків та медичний заклад зазнали пошкоджень. Щонайменше одна людина загинула⁴⁵.

Одна із зруйнованих будівель після артобстрілу Миколаєва, 01.11.22. Джерело фото: Сенкевич Online

⁴⁵ <https://t.me/senkevichonline/3108>

11 листопада російські військові в черговий раз обстріляли місто. Один з боєприпасів влучив у п'ятиповерховий житловий будинок. Сталось руйнування з 5 по 1 поверх. Під завалами загинули щонайменше **шестеро** жителів будинку⁴⁶.

Зруйнована п'ятиповерхівка в Миколаєві після обстрілу, 11.11.22. Джерело фото: ГУ ДСНС у Миколаївській області

Запоріжжя та Запорізька область

6 листопада російські військові завдали ракетного удару по двоповерховій будівлі комерційного підприємства у **м. Запоріжжя**. Щонайменше одна людина загинула, а будівлю було повністю знищено⁴⁷.

17 листопада ракетним ударом було зруйновано двоповерховий житловий будинок у **м. Вільнянськ**. Щонайменше **чотверо** жителів будинку загинули⁴⁸.

⁴⁶ <https://mk.dsns.gov.ua/uk/news/nadzvicaini-podiyi/mikolayiv-onovlena-informaciya-shhodo-robit-na-misciruinuvannya-pyatipoverxivki>

⁴⁷ <https://t.me/starukhofficial/4145>

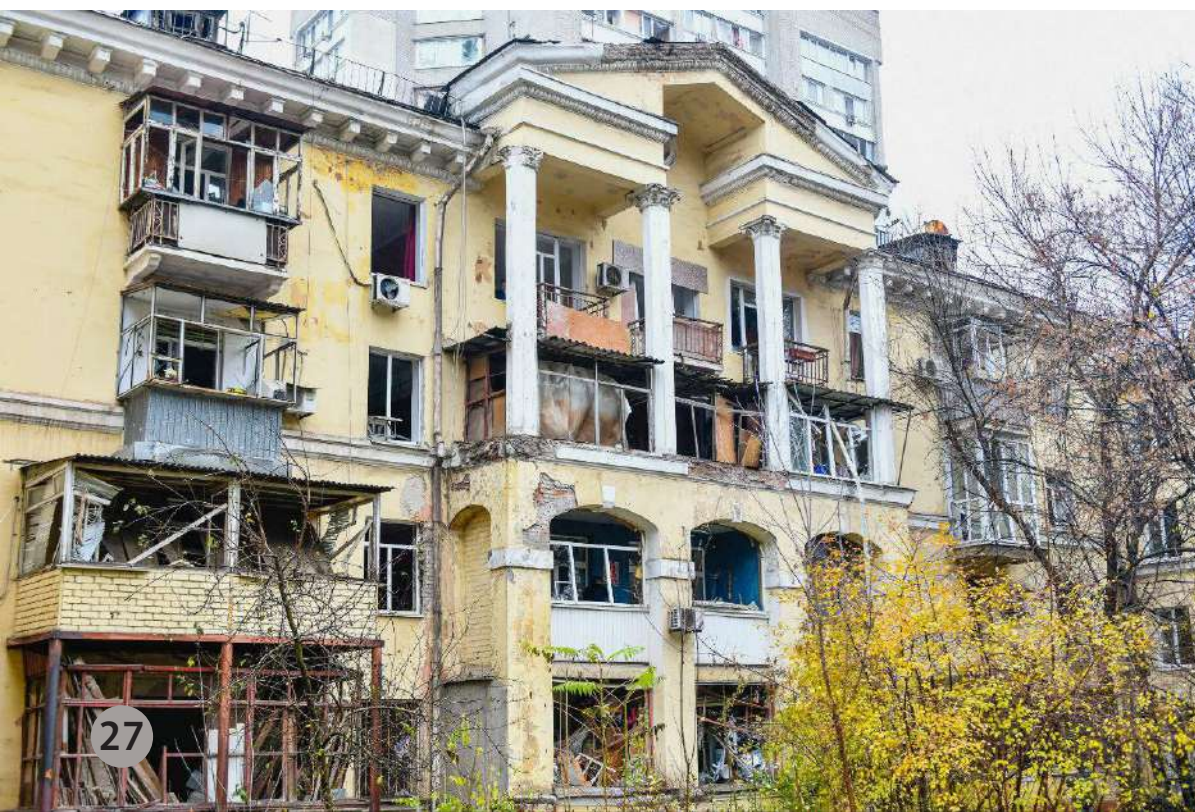
⁴⁸ <https://t.me/starukhofficial/4225>

Залишки колись двоповерхового житлового будинку у Вільнянську після ракетного удару, 17.11.22.
Джерело фото: Олександр Старух / Запорізька ОДА (ОВА)

Дніпро та Дніпропетровська область

17 листопада під ракетні удари потрапили промислове підприємство та житлові квартали м. **Дніпра**. Щонайменше **23** людини зазнали поранень різного ступеня тяжкості⁴⁹. Від схожого ракетного удару по місту **26 листопада** поранень зазнало **13** людей.

Один з будинків в Дніпрі після ракетного удару по житловому кварталу, 17.11.22. Джерело фото: Валентин Резніченко / Дніпропетровська ОДА (ОВА)

⁴⁹ <https://t.me/dnipropetrovskaODA/2463>

Протягом листопада регулярних обстрілів з реактивних систем залпового вогню з постраждалими серед цивільного населення зазнавали Нікопольська та Марганецька територіальні громади. Наприклад, внаслідок обстрілу **9 листопада** Марганецької громади, загинула **одна** людина. Снаряд влучив в житловий будинок⁵⁰. **20 листопада** збройні сили РФ завдали артилерійського удару одразу по чотирьом територіальним громадам - Червоногригорівській, Мирівській, Марганецькій та Нікопольській. Найбільше постраждало м. Нікополь. Пошкоджено 20 багатоповерхових та приватних будинків, господарські споруди, автівки, гуртожиток профтехучилища, газопроводи та лінії електропередач. Щонайменше одна людина зазнала поранень⁵¹.

Обстріли енергетичної інфраструктури

15 листопада збройні сили РФ випустили по Україні 96 ракет⁵². Було пошкоджено 15 енергооб'єктів, а без електропостачання залишилося понад 7 млн абонентів⁵³.

23 листопада відбувся черговий масований ракетний удар по об'єктам критичної інфраструктури України, зокрема, по енергетичним об'єктам. На цей раз було випущено близько 70 ракет⁵⁴. Ціллю нападу стали переважно об'єкти генерації, що спричинило системну аварію та масові знеструмлення споживачів в Україні і Молдові⁵⁵.

Нагадаємо, що з **10 по 20 жовтня** внаслідок російських обстрілів було пошкоджено понад 400 об'єктів у 16 регіонах України. Серед них - десятки енергетичних об'єктів⁵⁶. Станом на **18 жовтня** Офіс Президента України стверджував про руйнування 30% електростанцій України⁵⁷. Масштабні удари по енергоінфраструктурі мали місце також **22 та 31 жовтня**.

⁵⁰ <https://t.me/dnipropetrovskaODA/2346>

⁵¹ <https://t.me/dnipropetrovskaODA/2498>

⁵² <https://t.me/kpszs/2161>

⁵³ https://t.me/tymoshenko_kyrylo/2669

⁵⁴ <https://t.me/kpszs/2171>

⁵⁵ <https://t.me/Ukrenergo/1725>

⁵⁶ <https://interfax.com.ua/news/economic/867177.html>

⁵⁷ <https://twitter.com/ZelenskyyUa/status/1582285715970613248>

Зруйнована енергоінфраструктура. Ілюстративне фото. Джерело фото: НЕК Укренерго

Описані напади спричинили **віялові відключення електроенергії** по всій країні, які набули **регулярного (системного) характеру**. В кожній області ситуація різна, але після **23 листопада** здебільшого діють графіки аварійних відключень. Електроенергія населенню та комерційним споживачам подається операторами системи розподілу (підприємствами облenerго) в залежності від ліміту добового споживання електроенергії, наданого на область оператором системи передачі «Укренерго». В годинах це може складати, наприклад, близько 8 годин з електрикою протягом доби.

*«Стратегія, на якій базується тактика ведення війни Росією, очевидна. Бомбардуючи критично важливу цивільну інфраструктуру України, включно з енергетичними об'єктами, російська армія явно має намір підірвати промислове виробництво, завадити роботі транспорту, посіяти страх і відчай і позбавити мирне населення України тепла, електроенергії та води з наближенням холодної зими. Націлювання Росії на українську цивільну інфраструктуру є незаконним. **Моральний стан цивільного населення не є законною ціллю, а здійснення цих атак із єдиною метою – тероризувати цивільне населення – може вважатися воєнним злочином**», - заявила **Марі Стразерс**, директорка **Amnesty International** у регіоні Східної Європи й Центральної Азії (20.10.2022)⁵⁸.*

⁵⁸ <https://www.amnesty.org.ua/ataky-rosiyi-na-krytychnu-energetychnu-infrastrukturu-ukrayiny/>

Чому це порушення:

Норми міжнародного гуманітарного права передбачають, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й військові об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти військових об'єктів (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, статті 48, 52, Звичаєве МГП, норми 1, 7).

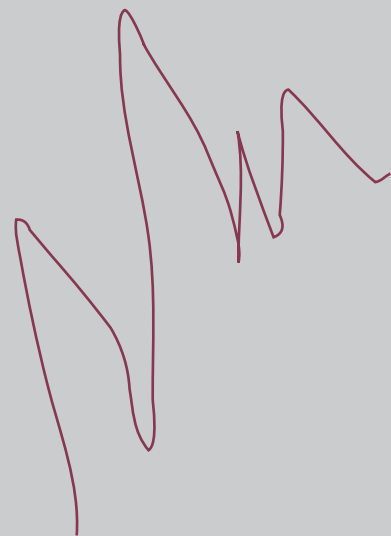
Захист цивільних об'єктів припиняється, коли ці об'єкти починають використовувати у військових цілях.

Запобіжні заходи під час здійснення нападу передбачають, зокрема, але не виключно, що той, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення, має зробити все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ні цивільними особами, ні цивільними об'єктами та не підлягають особливому захисту, а є саме військовими об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 57, Звичаєве МГП, норма 16).

Напади невибіркового характеру, зокрема, напади, що не спрямовані на конкретну військову ціль, або напади, під час яких застосовуються методи чи засоби ведення військових дій, які не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль, заборонені.

У випадку сумніву у тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, відправлення культу, житловий будинок, школа, для ефективної підтримки військових дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 52).

Умисні напади на цивільне населення або на окремих цивільних осіб, умисні напади на цивільні об'єкти, недотримання принципу пропорційності при нападі, а також деякі інші споріднені з ними дії, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є військовими злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

Загроза спорудам та установам підвищеної небезпеки.

17 листопада Рада керуючих МАГАТЕ ухвалила третю з початку повномасштабної війни в Україні резолюцію, в якій закликала Росію припинити всі дії на українських ядерних об'єктах⁵⁹.

«(Рада) висловлює серйозну стурбованість тим, що Російська Федерація не прислухалася до закликів Ради негайно припинити всі дії проти і на ядерних об'єктах в Україні, і просить Російську Федерацію зробити це негайно», – цитує документ ІА УНІАН⁶⁰.

Протягом листопада 2022 року збройні сили РФ продовжували своїми діями загрожувати безпечній роботі ядерних об'єктів України. В порівнянні з жовтнем місяцем, ситуація істотно не змінилася.

Внаслідок масованих ракетних ударів по території України, які мали місце **15 листопада**, було відключено енергоблоки Хмельницької та Рівненської атомних електростанцій. Енергопостачання Хмельницької АЕС вдалося відновити лише через 9 годин (увесь цей час станція охолоджувалася за рахунок дизельних генераторів). На Рівненській АЕС автоматично відключився один із чотирьох енергоблоків через втрату однієї з ліній електропередач. Новий масований ракетний удар по Україні **23 листопада** призвів до зниження частоти в енергосистемі України, внаслідок чого на Рівненській, Південноукраїнській та Хмельницькій АЕС спрацював аварійний захист. Всі енергоблоки були автоматично відключені. Зупинилося живлення власних потреб Запорізької АЕС з енергосистеми. Станція перейшла в режим повного блекауту⁶¹.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України (Міндовкілля України) підкреслює, що ракетні удари Росії 23 листопада по високовольтних лініях електропередач, трансформаторах і підстанціях, спровокували **перше в історії одночасне аварійне відключення усіх чотирьох українських атомних електростанцій**⁶².

На території Запорізької АЕС протягом листопада продовжували перебувати озброєні російські військові та важка техніка. Час від часу на території станції або в безпосередній близькості до неї відбувалися військові інциденти (наприклад, вибухи боєприпасів), в результаті яких зазнавала пошкоджень інфраструктура Запорізької АЕС.

Вартість активів Запорізької АЕС та інших відокремлених підрозділів державного підприємства «НАЕК «Енергоатом», розташованих в м. Енергодар (Запорізька обл.), які були знищені та пошкоджені, станом на 1 листопада попередньо становила 28 184 млн грн, зокрема основних засобів – 27 804 млн грн.⁶³

⁵⁹ <https://www.unian.ua/economics/energetics/magate-uhvalila-rezolyuciyu-yakoyu-zaklikaye-rf-pripiniti-okupaciyu-yadernih-ob-yektiv-v-ukrajini-12049011.html>

⁶⁰ <https://www.unian.ua/economics/energetics/magate-uhvalila-rezolyuciyu-yakoyu-zaklikaye-rf-pripiniti-okupaciyu-yadernih-ob-yektiv-v-ukrajini-12049011.html>

⁶¹ <https://mepr.gov.ua/news/40575.html>

⁶² <https://mepr.gov.ua/news/40672.html>

⁶³ <https://www.energoatom.com.ua/o-0211223.html>

Ілюстративне фото. Джерело фото: Енергоатом

Окремі приклади:

- 2 листопада** в результаті обстрілів було пошкоджено дві останні високовольтні лінії зв'язку Запорізької АЕС з українською енергосистемою. Станція перейшла в режим повного знеструмлення, запрацювали всі 20 дизель-генераторів⁶⁴.
- 7 листопада** державне підприємство «НАЕК «Енергоатом» повідомило, що руйнування дамби Каховської гідроелектростанції (розташована в 5 км. від м. Нова Каховка в Херсонській області) може призвести до незворотного падіння рівня води в Каховському водосховищі, з якого подається охолоджувальна вода для Запорізької АЕС⁶⁵. Нагадаємо, що **20 жовтня** у зверненні до Європейської Ради Президент України повідомив про замінування російськими військовими дамби та агрегатів Каховської гідроелектростанції. Глава української держави тоді зазначив, що дамба утримує обсяг близько 18 млн кубічних метрів води. У разі підриву дамби, в зоні швидкого затоплення опиняться понад 80 населених пунктів, включно з м. Херсон⁶⁶. Мотивом мінування Каховської ГЕС може бути вдале просування ЗСУ в Херсонській області.
- 20 листопада** було зафіксовано щонайменше 12 влучань боєприпасів у майданчик Запорізької АЕС. В результаті було пошкоджено естакади зв'язку зі спецкорпусами, баки запасу хімобессоленої води, система продувки парогенераторів, допоміжні системи одного з двох загальностанційних дизелів та інше обладнання інфраструктури станції. Також зафіксовано три влучання в районі підстанції «Райдуга». Державне підприємство «НАЕК «Енергоатом» зазначає, що характер та перелік пошкодженого обладнання свідчить про те, що російські військові цілили та вивели з ладу саме ту інфраструктуру, яка була необхідна для запуску енергоблоків 5 та 6 - відновлення виробництва електроенергії Запорізькою АЕС для потреб України⁶⁷.

⁶⁴ <https://www.energoatom.com.ua/o-0311221.html>

⁶⁵ <https://www.energoatom.com.ua/o-0711221.html>

⁶⁶ https://www.president.gov.ua/news/rosijskij-teror-maye-prograti-ukrayina-j-usya-yevropa-mayut-78613?fbclid=IwAR1vPzj-tisioqd-ddMfqoPjPo_u-Z6rn4Od4NV-4KgOCbTaSdb3SidwSio

⁶⁷ <https://www.energoatom.com.ua/o-2011221.html>

Чому це порушення:

Установки і споруди, що містять небезпечні сили: греблі, дамби й атомні електростанції, - не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил та наступні важкі втрати серед цивільного населення. Напад заборонено навіть в тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 56). Під час здійснення нападів на споруди та установки підвищеної безпеки особлива увага повинна приділятися тому, щоб під час таких нападів уникати вивільнення небезпечних сил та надмірних втрат серед цивільного населення (Звичаєве МГП, норма 42).

Отже, заборона нападу на ці об'єкти не є абсолютною. Наприклад, особливий захист від нападу по відношенню до АЕС припиняється в тому випадку, якщо АЕС виробляє електроенергію для регулярної істотної та безпосередньої підтримки військових операцій та якщо такий напад є єдиним практично можливим способом припинити таку підтримку.

Цілком очевидно, що Запорізька АЕС під контролем України була суто цивільним об'єктом та не була військовим об'єктом. Поблизу АЕС не було українських військових об'єктів. Наслідки ведення військових дій поблизу станції, пошкодження її інфраструктури, перетворення АЕС на військову базу РФ (мілітаризація станції), запуски ракет над територією АЕС, мінування відповідних територій та інші подібні дії, в більшості випадках, є непередбачуваними та становлять виключну небезпеку.

Умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною випадкової загибелі або каліцтва цивільних осіб або збитків цивільним об'єктам або масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно незрівнянною з конкретною та безпосередньою очікуваною загальною військовою перевагою, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (iv)).

Загроза навколишньому природному середовищу.

Загроза навколишньому природному середовищу України внаслідок бойових дій (забруднення повітря, ґрунтів, шкода екосистемам, водним ресурсам тощо), викликаних агресією Росії, продовжує стабільно зростати.

Згідно даним **Всесвітнього фонду природи WWF** (одна з найбільших незалежних природоохоронних організацій у світі з понад 5 млн прихильників та представництвами у більш ніж 100 країнах світу)⁶⁸:

- 20% природоохоронних територій України потерпають від війни;
- у зоні ризику опинилися 2,9 млн га Смарагдової мережі. Ці території є значною частиною природоохоронної мережі Європи, яка охороняється у межах законодавства ЄС та Ради Європи;
- під загрозою знищення перебуває 16 Рамсарських об'єктів площею майже 600 000 га. Вони мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення;
- окупованими залишаються 8 заповідників та 10 національних природних парків;
- 3 млн га лісів уражені війною⁶⁹.

⁶⁸ <https://wwf.ua/about-wwf/about-wwf/>

⁶⁹ <https://www.facebook.com/wwfukraine/posts/pfbid0zqS4n7wgWoxYe7DTTyL8BpfXuXLqmPdHZVyoLWZ6mb1zWtXciXgDEkYvTUw3RpJjl>

Наслідки обстрілів Лісового заказника місцевого значення "Балабанівка" на Миколаївщині.
Джерело фото: WWF-Україна та ГУ ДСНС України у Миколаївській області.

На доповнення до загроз та інцидентів, описаних в попередніх Дайджестах⁷⁰, які не перестали існувати, зазначимо, що в листопаді 2022 року **Міндовкілля України** у своїх щотижневих зведеннях відзначало наступне (наводиться вибірково):

- за 9 місяців війни бойові дії велися на площі 3 млн га українських лісів. Окуповані або перебували у зоні бойових дій 450 тисяч га лісів. Загалом з 24 лютого ураження зазнали території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 1,24 млн га. Шкода довіллю сягає 1 419 млрд гривень⁷¹.

⁷⁰ <https://totalaction.org.ua/war-news/209>

⁷¹ <https://mepr.gov.ua/news/40672.html>

Сосновий бір в Національному природному парку «Святі Гори» (Донецька обл.) після бойових дій. Джерело фото: Анастасія Драпалюк

- Бузький лиман у межах м. Миколаєва (Миколаївська обл.) вкрився густою жирною піною, а на березі гинуть птахи. Причиною стала соняшникова олія, яка потрапила до лиману внаслідок російської атаки дронами на сільгоспоб'єкт. Потоки соняшникової олії текли вулицями, в результаті потрапили в дощові зливи та у водойму⁷²;

Соняшникова олія із пошкоджених дронами цистерн «дісталася» до Бузького лиману в Миколаєві. Джерело фото: Novosti-n.org

- Перед відступом з Херсону у ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що російські війська підривають українські судна та катери, внаслідок чого відбувається забруднення території та акваторії паливно-мастильними матеріалами, які течією несе у дельту Дніпра, а далі у напрямку заповідної зони національного природного парку «Нижньодніпровський». Об'єм паливно-мастильних матеріалів, що потрапили у водні ресурси, становить щонайменше 10 тонн⁷³.

⁷² <https://mepr.gov.ua/news/40263.html>

⁷³ <https://mepr.gov.ua/news/40575.html>

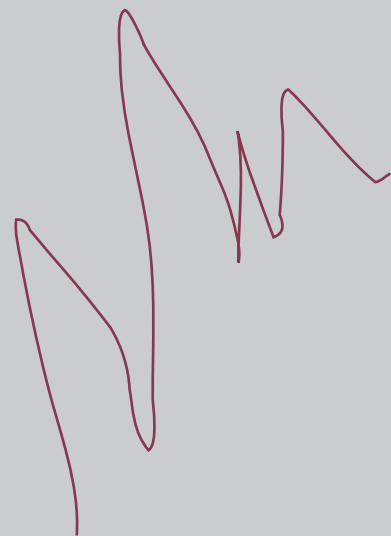
Чому це порушення:

При веденні воєнних дій має бути виявлена турбота про захист природного середовища від широкої, довгочасної і серйозної шкоди. Такий захист включає заборону використання методів або засобів ведення війни, що мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть такої шкоди природному середовищу й тим самим завдадуть шкоди здоров'ю або виживанню населення (Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, стаття 55).

Забороняється здійснення нападу на військову ціль, якщо можна очікувати, що такий напад спричинить надмірну випадкову шкоду навколишньому природному середовищу порівняно з очікуваною конкретно та безпосередньою військовою перевагою (Звичаєве МГП, норма 43). Під час проведення воєнних операцій слід вживати всіх практично можливих запобіжних заходів для уникнення та у будь-якому разі мінімізації випадкової шкоди навколишньому природному середовищу (Звичаєве МГП, норма 44).

Умисне вчинення нападу, коли відомо, що такий напад стане причиною масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу, яка буде явно незрівнянною з конкретно та безпосередньою очікуваною загальною військовою перевагою, є воєнним злочином в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8 (2) (b) (iv)).

Імовірно поки зарано говорити про «широку, довгочасну і серйозну шкоду», як вона розуміється в практиці застосування відповідних норм МГП. Водночас, вже зараз є очевидним факт невжиття збройними силами РФ всіх практично можливих *запобіжних заходів* для уникнення такої потенційної шкоди. Подальше ігнорування згаданих норм МГП неодмінне призведе й до згаданої вище шкоди.

Захоплення та розграбування майна.

Тенденція захоплення та розграбування майна окупаційними військами та окупаційними адміністраціями (підконтрольними їм людьми та організаціями) на тимчасово окупованих територіях протягом листопада 2022 року не змінилася. Повідомлення про такі випадки зазвичай важко перевірити за кількома (альтернативними) джерелами, але правдивість більшості з них не викликає розумних сумнівів. Спектр видів майна, що стає об'єктом посягання, як і раніше, доволі різноманітний: від побутового пограбування місцевого населення та підприємців (автомобілі, готівкові грошові кошти тощо), до захоплення та розграбування майна великих компаній у значних розмірах (врожаю агропідприємств, товарів та майнових комплексів українських гіпермаркетів тощо).

«Ми втратили контроль над нерухомістю і рухомим майном. Нерухомість – понад 90 мільйонів доларів. Ми втратили близько 146 тисяч тонн зерна на близько 40 мільйонів доларів. Є 20 тисяч гектарів угідь, які окуповані або стали непридатними через конфлікт. Там ми не зібрали врожай. Його зібрали інші компанії і вивезли. Ми знаємо хто, знаємо куди, але це інша розмова», - розповів в інтерв'ю виданню **Економічна правда** власник одного з найбільших в Україні агротрейдерів компанії «Нібулон» **Андрій Вадатурський**⁷⁴.

Ілюстративне фото. Джерело фото: компанія «Нібулон»

⁷⁴ <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/11/15/693822/>

Наприклад, повідомлялося, що відступаючи з-під м. Святогірська (Донецька обл.) російські військові розграбували будівлю головної контори Національного природного парку «Святі Гори», де розташовувався один з їх підрозділів⁷⁵, а відступаючи з Херсону – вивозили майно мобільних операторів⁷⁶, твори мистецтва та оргтехніку з Херсонського художнього музею (під гаслом «евакуації») тощо⁷⁷.

«Росіяни забрали все, всю техніку з комунальних підприємств, з приватного бізнесу, в приватних осіб позабирали легкові транспортні засоби, трактора. Страшений безлад, вирвані батареї та бойлери тощо, все що можливо було забрати із собою все позабирали», – описує відступ збройних сил РФ з м. Снігурівки (Миколаївська обл.) начальник місцевої військової адміністрації Іван Кухта (цитує «Суспільне», з посиланням на ефір Радіо НВ)⁷⁸.

Інші окремі приклади:

13 листопада стало відомо, що в селищі Новорайськ (Херсонська обл.) російські військові зруйнували та пограбували базу агрокомпанії «Укрлендфармінг», завдавши збитків на 250 – 270 млн доларів. Стверджується, що було вивезено 100 тис тонн насіння соняшника та кукурудзи, комбайни, трактори та безпілотні літальні апарати для обробки земель, а також паливно-мастильні матеріали та посівний матеріал, засоби захисту рослин вартістю в 60 млн доларів⁷⁹.

21 листопада поліція Херсонської області прозвітувала, що поліцейські зафіксували чергові воєнні злочини російських військових під час тимчасової окупації території Херсонщини, серед яких, зокрема, але не виключно:

- захоплення будівлі комунального підприємства в Херсоні та розграбування його майна: угон службового автомобіля, викрадення комп'ютера, бензогенератора і т. ін.;
- захоплення окупаційною владою мережі аптек в Херсоні, з подальшою зміною назви та привласненням майна;
- заселення російських військових в будинки місцевих жителів та захоплення приватного майна в селах/селищах Подо-Калинівка, Каланчак, Новотроїцьке, містах Генічеськ та Гола Пристань;
- викрадення 22 тон ячменю та близько 12 тон пшениці зі складу в селі Нововознесенське (Бериславський р-н, Херсонська обл.);
- захоплення приміщення приватної школи в Херсоні та розграбування майна.

⁷⁵ <https://wownature.in.ua/zahybli-spivrobotnyky-ta-znyshchene-mayno-yak-perezhyv-okupatsiiu-natspark-sviati-hory/>

⁷⁶ <https://most.ks.ua/news/url/u-hersoni-pid-chas-okupatsiji-rosijani-rozgrabovali-5-ditsadkiv-i-primischennja-operatora/>

⁷⁷ <https://hromadske.ua/posts/rosijski-okupanti-rozgrabovali-hersonskij-hudozhnij-muzej>

⁷⁸ <https://susplne.media/315932-bezlad-kativni-ta-rozgrabovane-majno-nacalnik-miskoi-administracii-pro-te-so-pobaciv-u-zvilnenij-snigurivci/>

⁷⁹ <https://www.epravda.com.ua/news/2022/11/13/693769/>

23 листопада державне підприємство «НАЕК «Енергоатом» повідомило про розграбування вантажу, направлено компанією на Запорізьку АЕС. *«На блокпосту у Василівці окупанти змусили розвантажити автівки та «вилучили на свої потреби» 45 обігрівачів з 300, які знаходились у вантажі. Після цього пропустили транспорт далі»,* - йшлося в прес-релізі Енергоатому. Підприємство підкреслює, що обігрівачі були потрібні Запорізькій АЕС для підтримання температури в приміщеннях, а також створення умов роботи в зимовий період у той час, коли станція не виробляє електроенергію⁸⁰.

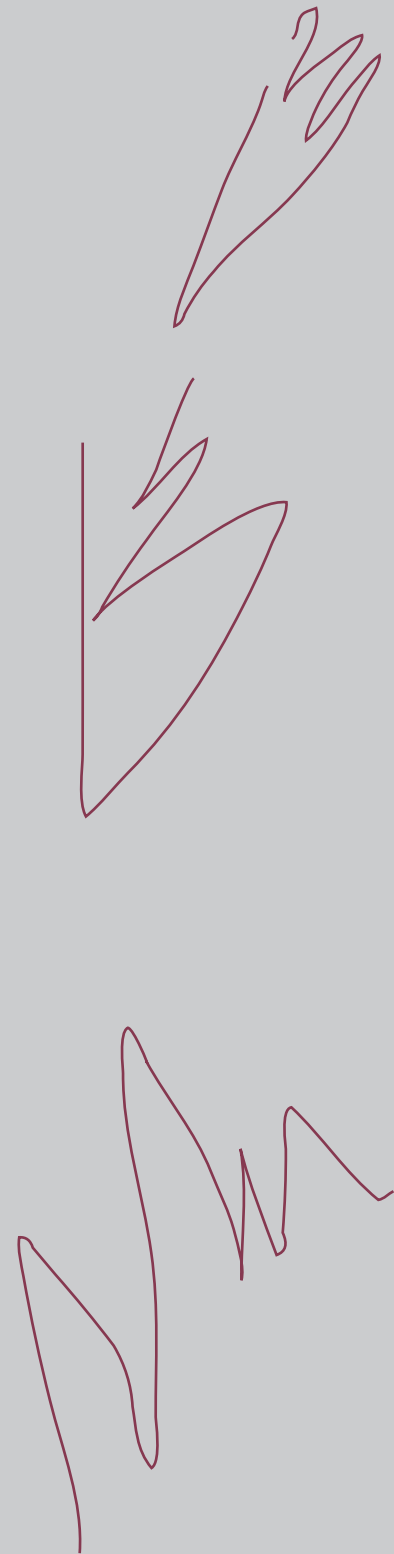
Вантажівки з критично важливим обладнанням для Запорізької АЕС. Джерело фото: Енергоатом

⁸⁰ <https://www.energoatom.com.ua/o-2311221.html>

Чому це порушення:

Норми МГП забороняють грабіж. На окупованій території дозволено конфіскувати рухому суспільну власність, яку можна використовувати для воєнних операцій; приватну власність необхідно поважати, її не дозволено конфісковувати, окрім випадків, коли знищення або захоплення такої власності вимагає *нагальна військова необхідність* (Четверта Женевська конвенція, стаття 53, Звичаєве МГП, норми 49-51).

Незаконне, безглузде або широкомасштабне знищення та привласнення майна, не викликане військовою необхідністю, розграбування населених пунктів, а також деякі інші споріднені з ними діяння, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, є воєнними злочинами в розумінні Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 8).

7

Свавільні затримання та незаконне позбавлення свободи цивільних осіб.

Протягом листопада 2022 року практика свавільних затримань військовослужбовцями збройних сил РФ, Росгвардії, ФСБ тощо (тут і далі для спрощення – «російські військові») та утримання в незаконних місцях несвободи цивільного населення окупованих територій, істотно не змінилася. Як і раніше, незаконне позбавлення свободи людей здійснюється повсюдно та вочевидь є частиною плану чи політики по відношенню до окремих верств цивільного населення окупованих територій.

Директор **Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (ІСМР)** Метью Холлідей заявив, що під час війни в Україні зникли безвісти понад **15** тис. людей. За його словами, дана цифра є консервативною, якщо врахувати, що в одному лише Маріуполі, за оцінками української влади, загинули або зникли безвісти 25 тис. осіб⁸¹.

Звичайно, оголошена цифра включає в себе не лише свавільно затриманих та незаконно позбавлених свободи, але ймовірно й всіх інших людей, які зникли за обставин, пов'язаних з конфліктом.

Водночас, щодня надходять нові повідомлення саме про затримання людей окупаційною владою. Частина затриманих згодом звільняють, а доля решти так і залишається невідомою.

В порівнянні з першими місяцями повномасштабного військового вторгнення, кількість таких повідомлень, з кожним місяцем війни, зменшується. На переконання СЦГП, це пов'язано не зі зменшенням кількості випадків незаконного затримання людей окупаційною владою, а зі зростаючим страхом родичів та друзів затриманих повідомляти про насильницькі зникнення в публічній площині (формування на окупованих територіях стійкої системи репресивних органів створює атмосферу загального страху), а також із загальною інформаційною блокадою окупованих територій владою Росії.

⁸¹ <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/25/7377890/>

Окремі приклади:

1 листопада

в окупованому місті Каховка (Херсонська обл.) російськими військовими був затриманий **Юрій Біліченко**, 1969 р. н. Чоловіка затримали прямо на робочого місці. Інші обставини та причини затримання не відомі⁸².

2 листопада

стало відомо, що в окупованому селі Первомаївка (Херсонська обл.) російські військові затримали чотирьох місцевих жителів: **Віктора Соловйова, Олександра Савченка, Андрія Бугайова** та фермера **Валерія Міщенка**. Причини затримання не відомі⁸³.

9 листопада

ймовірно в окупованому м. Мелітополь (Запорізька обл.) було затримано **Геннадія Хачка** (цивільний)⁸⁴.

Геннадій Хачко.
Джерело фото: Викрадені мелітопольці

17 листопада

ймовірно в окупованому м. Мелітополь (Запорізька обл.) було затримано **Нікіту Завгороднього** (цивільний)⁸⁵.

Нікіта Завгородній.
Джерело фото: Викрадені мелітопольці

Юрій Біліченко.
Джерело фото: Каховська МТГ

⁸² <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=491219019713849&set=pb.100064772648646.-2207520000.&type=3>

⁸³ <https://most.ks.ua/news/url/u-pervomajivtsi-na-hersonschini-rosijski-vijskovi-vikrali-chotiroh-mistsevih-zhiteljiv/>

⁸⁴ https://t.me/vykradeni_melitopol/295

⁸⁵ https://t.me/vykradeni_melitopol/299

30 листопада

Ймовірно в окупованому м. Бердянськ (Запорізька обл.) російські військові увірвалися до будинку місцевого жителя **Миколи Шостака**, начальника віділу культури міськради. Провели обшуки в його житловому та дачному будинках. Нібито шукали зброю, але так і не знайшли. Чоловіка затримали та вивезли в невідомому напрямку⁸⁶.

Микола Шостак. Джерело фото: Obozrevatel

⁸⁶ <https://war.obozrevatel.com/ukr/uvirvalisya-dodomu-okupanti-vikrali-nachalnika-vidilu-kulturi-berdyanska.htm>

Чому це порушення:

Під час міжнародного збройного конфлікту причини, через які сторона, що перебуває в конфлікті, може позбавити свободи цивільну особу, закріплені в Четвертій Женевській конвенції: цивільні особи можуть бути інтерновані або примусово поселені в певному місці лише в тому випадку, якщо це абсолютно необхідно для безпеки держави, під владою якою вони знаходяться (стаття 42), а на окупованій території - через причини збереження безпеки (стаття 78). Щоб позбавлення свободи у таких випадках вважалося законним, необхідно також дотримуватися встановленої процедури (статті 43, 78 та інші).

Забороняється примусове зникнення та свавільне позбавлення волі (Звичаєве МГП, норми 98, 99), направлене проти цивільних осіб.

Широкопоширена чи систематична практика насильницьких зникнень, поміщення до в'язниць або іншого жорстокого позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права, є злочином проти людяності, як його визначено статтею 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (Статут МКС, стаття 7 (1) (e) (i)).

Незаконне позбавлення свободи, взяття заручників та деякі інші споріднені з ними діяння розглядаються в розумінні Римського статуту також як військовий злочин (Статут МКС, стаття 8 (2) (a) (vii), (viii)).

Довідково:

Практика свавільних затримань та утримання в незаконних місцях несвободи цивільних осіб набула свого поширення ще з 2014 року, тобто з самого початку збройної агресії Росії проти України, про що СЦГП та інші правозахисні організації неодноразово повідомляли в своїх публікаціях, дослідження та інших матеріалах.

Див., наприклад,

За ґратами будинку «Уряду ЛНР»

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1534328816_LNR_B_ua.compressed.pdf

Війна без правил

[https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_\(1\).pdf](https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026794_gon_201117_web_(1).pdf)

Ті, що пережили пекло

https://totalaction.org.ua/public/upload/book/1526026398_SURVIVING_HELL_ua_web.pdf

Довідково:

З 2014 року СЦГІ документує порушення прав людини, скоєні під час війни в Україні. Команда СЦГІ пройшла низку спеціалізованих тренінгів, де навчилася правильно збирати, обробляти та зберігати свідчення постраждалих. Протягом 2014 – 2021 рр. інтерв'юери Центру відвідали чи не кожне місто Донецької та Луганської областей (на підконтрольній Уряду території), щоб зібрати десятки свідчень про порушення прав людини із перших уст. Ми збирали інформацію про грубі порушення прав людини, спричинені збройним конфліктом, серед яких:

- незаконне затримання та утримання;
- нелюдське поводження;
- тортури;
- залучення неповнолітніх осіб до організованих збройних формувань;
- гендерно-обумовлене насильство.

Видання підготовлено спільно [Східноукраїнським центром громадських ініціатив](#) (СЦГІ), німецькою організацією [Kurve Wustrow – Centre for Training and Networking in Nonviolent Action](#) у рамках Громадської служби миру, що фінансується [Федеральним міністерством з економічної співпраці та розвитку Федеративної республіки Німеччина](#). СЦГІ пропонує кожному постраждалому безкоштовну юридичну допомогу у форматі консультацій та супроводу в судових справах.

Наразі перед нами постали нові виклики, пов'язані з новим етапом війни та повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

Але ми продовжуємо свою правозахисну роботу та закликаємо всіх постраждалих та свідків порушень прав людини та норм МГП повідомляти нам про відповідні порушення:

Контакти:

Email: info@eucci.org

Тел. : +38 (044) 5781438, + 38 (063) 6409640

Східноукраїнський центр громадських ініціатив

